

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

8. Основи економічної теорії: політехнічний аспект [Електронний ресурс]: Підручник/ За ред. Г.Н. Климка та В.П. Нестеренка, - К.: Вища школа, 1997. – Режим доступу: <http://www.student-books.com.ua/content/view/8/50/1/74>
9. Кондратенко В.А. Справедливая мировая финансовая архитектура, как результат системной формализации и решения важнейших проблемных задач в мировой экономике. Сборник статей автора. К., 2009.

РЕЗЮМЕ

Мета дослідження полягає у розвитку теоретико-методологічних та розробці науково-практичних положень щодо дослідження процесу формування нової світової валютної системи в умовах глобальної фінансової кризи.

РЕЗЮМЕ

Цель исследования состоит в развитии теоретико-методологических и разработке научно-практических положений относительно исследования процесса формирования новой мировой валютной системы в условиях глобального финансового кризиса.

SUMMARY

The research objective consists in development methodological and working out of scientifically-practical positions concerning research of process of formation of new world currency system in the conditions of global financial crisis.

НОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ З ОСОБЛИВИМ ПОДАТКОВИМ РЕЖИМОМ (СЕЗ І ТПР)

Анісімов А.Є., перший заступник начальника головного управління промисловості та розвитку інфраструктури Донецької обласної державної адміністрації, к.е.н., доцент ¹

Спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ) – один з досить помітних елементів структурних перетворень світової економічної системи другої половини ХХ ст. Вони географічне розосереджені практично на всіх континентах та присутні у різних групах країн – як у тих, що розвиваються, так і у промислово розвинених.

Спеціальний режим господарювання є інститутом господарського законодавства який регулює специфіку організації і здійснення господарської діяльності на територіальному і галузевому рівнях. Видом спеціального режиму господарювання є заохочувальний режим господарювання в спеціальних (вільних) економічних зонах, який регламентує: по-перше питання організації господарської діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах (створення спеціальних (вільних) економічних зон, створення спеціальних органів управління спеціальних (вільних) економічних зон); по-друге, безпосередньо процес здійснення господарської діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах.

Одним із початкових, що визначали суть вільної зони, був термін «вільна гавань» (porto franco). З розповсюдженням механізму зон та модифікації, його цільовою та функціональною спрямованістю понятійний ряд розширювався, в тому числі під впливом мовних особливостей держав-засновниць. В результаті явище, що має внутрішню цілісність, отримало значну кількість понять та визначень: вільні зони, вільні торгові зони, експортно-виробничі зони, вільний порт, вільні експортно-виробничі зони, вільні експортні зони, технологічні зони, вільні зони заохочення експорту, зони безмитного ввозу, індустріальні зони, зони сприяння інвестиціям, спеціальні економічні зони, зони безмитного виробництва, зони безмитного промислового експорту, зони спільного підприємництва, зони зовнішньої торгівлі, промислово-виробничі зони, зони вільної економіки, техніко-виробничі зони, зони безмитної торгівлі тощо.

Існує не менше 30 різних дефініцій, що визначають це явище. Найбільш розповсюдженими з них є терміни «вільна економічна зона» (ВЕЗ) та «експортно-виробнича зона» (ЕВЗ). Перший найбільш точно відображає той ключовий момент, що зона представляє собою економічне, а зовсім не політичне, соціальне чи інше утворення з вільним (спрощеним відносно національної економіки і максимально наближеним до світової) режимом підприємницької діяльності. Другий термін досить широко популяризований економічною наукою, найбільш активно використовується в практиці країн, що розвиваються, які є лідерами по чисельності ЕВЗ, а також офіційно використовується рядом міжнародних організацій, у тому числі Міжнародною Організацією Праці, Центром ООН по Транснаціональним Корпораціям, Всесвітньою Асоціацією ЕВЗ.

Крім того, існує багатоваріантність підходів у визначенні самого явища вільних зон. Власні трактування ВЕЗ дає законодавство країн, що беруть участь у процесі зонування, а також міжнародні угоди, теоретико-практичні дослідження, документи спеціалізованих організацій, асоціацій тощо. Серед найбільш відомих назвемо лише ті визначення, що були дані в постанові Ради спільного ринку від 4 березня 1969 р., додатку до Конвенції в Кіото від 18 березня 1973 р., документах UNCTAD від 1975 р., Ради спільного ринку від 1988 р., матеріалах Міжнародної Організації Праці, Центру ООН по ТНК. Всесвітньої Асоціації ЕВЗ. Всі вони, співпадаючи у відзеркаленні найважливіших суттєвих рис вільних зон, пропонують власні, оригінальні трактовки. Але визначення, які дані в цих документах, недостатньо повно й точно описують сутність та основні риси поняття «зона».

Наприклад, трактування поняття експортної виробничої зони як «чітко визначеної промислової зони, в якій сформовано анклав безмитної торгівлі в митному та торговому режимі приймаючої країни, і в якій іноземні підприємства, що виробляють в основному продукцію на експорт, отримують вигоду з наданих фіскальних пільг», викладено Центром ООН ТНК. Це формулювання далеко не ідеальне і, за словами експертів Центру, не враховує відхилень від схеми або так званих «прикордонних» явищ. Суть останніх у тому, що зона, названа експортно-виробничою, може бути фактично орієнтована на місцевий ринок (імпорт). Режим ЕВЗ може розповсюджуватися на всю територію країни, якщо остання відмінила власним рішенням торговельні (тарифні та нетарифні) обмеження (Гонконг, Сінгапур, Макао). Крім того, під наведену дефініцію не підпадають іноземні для приймаючої держави підприємства, що мають відповідні митні та фінансові пільги, а також оффшорні території та центри з особливим режимом діяльності банківсько-страхових інститутів і нерезидентських компаній. Тобто поняття ЕВЗ є вузьким, частковим випадком більш загального явища, що займає досить чільне місце (до 50% всіх існуючих ВЕЗ за кількістю та економічними результатами діяльності).

Вивчення світового досвіду СЕЗ дозволяє зробити висновок про широке різноманіття форм, цілей, механізмів, стратегій розвитку та результатів застосування. Інтеграція України у міжнародну економіку, вимагає дослідження іноземного досвіду функціонування СЕЗ та опрацювання шляхів його використання в національних умовах. Наступним завданням для нашої держави після вступу до СОТ є поступове набуття членства у ЄС. Досягнення встановленого завдання є неможливим без гармонізації національного законодавства відповідно до правил та норм ЄС. Аналіз нормативних документів, які опосередковують вступ України до ЄС, засвідчує, що з усіх галузей національного законодавства найбільшим змінам підлягає саме господарське законодавство оскільки воно опосередковує економічну інтеграцію. Але що стосується СЕЗ, вимоги до них у директивах ЄС не є якимось специфічними, тому питання гармонізації повинно досліджуватися в контексті несуперечливості їх статусу вимогам СОТ (це і є головною вимогою ЄС). Враховуючи рівень розвитку країн ЄС, необхідно зазначити й той факт, що застосування в Україні найбільш поширених в країнах ЄС СЕЗ, є фактично неможливим в силу різниці у економічному стані держав.

Важливим кроком в розвитку і консолідації національного законодавства про спеціальні режими господарської діяльності було прийняття в 1992-2001 рр. нормативно-правових актів про спеціальні (вільні) економічні зони і спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку. Процес розвитку законодавства України, що регулює створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, можна розділити на чотири етапи: I етап – з 1992 р. по початок 1998 р.; II етап – з 1998 р. до середини 1999 р.; III етап – з середини 1999 р. по 2001 р.; IV етап – з 2001 р. по теперішній час.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

Порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові і економічні основи їх статусу, а також відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими Радами народних депутатів, органами державної виконавчої влади та іншими органами регулюються Законом «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» № 2673-ХІІ від 13 жовтня 1992 року. Кожна вільна економічна зона або інша спеціальна зона, яка має економічний режим, що відрізняється від загального діючого економічного режиму в Україні, регулюється окремим Законом. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» (Стаття 9) встановив мораторій на створення нових спеціальних (вільних) економічних зон, на запровадження спеціальних інвестиційних режимів на нових територіях і на створення нових технопарків. Також було встановлено мораторій на затвердження нових інвестиційних проектів у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальними інвестиційними режимами. Зокрема, Закон скасував звільнення від податку на землю, податку на прибуток підприємств, імпортного мита та імпортного ПДВ. Так, з 2005 року пільги не використовувалися. Нові поправки не змінили принципів чинного механізму оподаткування та не збільшили податковий тягар для виробників. Товари, що імпортуються з вільних економічних зон на митну територію України, підлягають внутрішнім податкам, як зазначено у Таблиці 1.

Таблиця 1: Ввезення товарів з вільних економічних зон на митну територію України

Назва вільної економічної зони	Товари, попередньо ввезені з-поза митної території України	Виготовлені товари, в тому числі готові або достатньо перероблені товари
«Донецьк»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	ПДВ та акцизи сплачуються
«Азов»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	ПДВ та акцизи сплачуються
«Закарпаття»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	ПДВ та акцизи сплачуються
«Яворів» (автопорт Краковець)	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	Імпортне мито, ПДВ та акцизи сплачуються
«Інтерпорт Ковель»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	ПДВ та акцизи сплачуються
«Миколаїв»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	Імпортне мито, ПДВ та акцизи сплачуються
«Порто-франко»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	Імпортне мито, ПДВ та акцизи сплачуються
«Порт Крим»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	Імпортне мито, ПДВ та акцизи сплачуються
«Рені»	Підлягають сплаті усі податки та збори, належні за товари, що ввозяться	Імпортне мито, ПДВ та акцизи сплачуються
«Славутич»	Режим особливої митної зони не діє	
«Курортлополіс Трускавець»	Режим особливої митної зони не діє	

Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 19.12.2006 р. ст. 125 встановлює, що у 2007 р. для усіх суб'єктів підприємницької діяльності у випадку ввозу ними на території спеціальних (вільних) економічних зон і території пріоритетного розвитку підкацизних товарів і товарів 1-24 груп згідно з УКТ ЗЕД припиняється надання пільг по оплаті ввізного мита та податку на додану вартість відносно даних товарів незалежно від мети їхнього ввозу. Як зазначено у п. 336 Звіту Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі «після висловленого прохання підтвердити, чи функціонують досі вільні зони та на якій основі, представник України сказав, що спеціальні (вільні) економічні зони на сьогодні не функціонують».

Фактично після вступу до СОТ управління вільними зонами або вільними економічними зонами, створеними в Україні, здійснюються відповідно до вимог СОТ, в тому числі Угод про ТРІПС, ТРІМС та субсидії і компенсаційні заходи. На компанії, що створюються або діють у цих зонах, не поширюються всі вимоги щодо здійснення експорту, торгового балансу або місцевого змісту. Товари, ввезені або вироблені в цих зонах згідно з податковими і тарифними правилами, за якими імпорту та імпортовані матеріали звільнені від сплати мита і певних податків, підлягатимуть нормальному митному оформленню в момент ввезення на решту території України, в тому числі застосування митних тарифів і податків.

Світова економіка знає чимало модифікацій того, що в Україні прийнято називати СЕЗ: вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку, зони вільного підприємництва, зони спільного підприємництва, особливі економічні райони, зони зовнішньої торгівлі, промислово-підприємницькі зони, сервісні зони, зони розвитку експорту, технологічні парки, технополіси, вільні митні зони і т. ін. Усі ці економічні форми, об'єднані загальним принципом анклавного стимулювання інвестицій, можна класифікувати за двома основними блоками. Перший, експортно-виробничий, має на меті забезпечення достатніх темпів наздоганяючого економічного розвитку. Найбільш поширені такі зони у країнах, що розвиваються (азійський, африканський, латиноамериканський регіони, Східна Європа). Другий блок — науково-технологічний — включає технополіси, технопарки, науково-технічні зони, котрі створюються з амбіційними цілями випереджального економічного зростання. Наприклад, Нідерланди мають 45 технополісів, Німеччина — 50. У Великобританії діють 25 зон і технопарків, в Японії — 20 науково-технічних зон.

Вибір різновиду СЕЗ зазвичай зумовлюється низкою факторів, зокрема наявністю регіонально-економічних диспропорцій, депресивних територій, зональних надлишків незатребуваної робочої сили, необхідністю стимулювання певних галузей промисловості тощо. Проблема СЕЗ має й геополітичний вимір, а саме: перспективи інтеграції держави у сучасну світову економіку, визначення її місця у глобальному поділі праці.

Цікаво, що перший різновид СЕЗ — зона зовнішньої торгівлі, де діяли знижені імпортні тарифи на комплектуючі для виробництва автомобілів, — з'явився у США у 1934 році у період Великої депресії. Американський уряд прагнув активізувати участь своєї держави у світовій економіці і подолати безробіття. Сьогодні на території США діють понад 200 зон та субзон. В Японії функціонує зона розвитку імпорту, де підприємства, що працюють з імпортними вантажами, надаються дешеві (до 3% річних) кредити. Такі СЕЗ організовані за принципом «одна зона — одна пільга». Але є й більш складні форми.

Наприклад, вражаючи економічні успіхи Китаю значною мірою пов'язані з розвитком п'яти особливих економічних районів, створених ще у 80-х роках минулого століття. У 1990 році до них приєдналися також найбільш успішні за економічними результатами Пудун у Шанхаї та 14 міст зі статусом відкритих приморських територій. У китайських СЕЗах одночасно використовуються митні, податкові пільги та знижена вартість оренди землі. Надання пільг також пов'язують із терміном реалізації того чи іншого територіального проекту. Таким чином, в міру ускладнення економічно-промислових цілей, для вирішення яких і створюються СЕЗи, має ускладнюватися й система стимулюючих механізмів.

До речі, ООН у своїй доповіді *The Role of Export Processing Zones and Similar Arrangements in Economic Development* (1990) визнала спеціальні економічні зони одним із вагомих надбань другої половини ХХ століття, адже вони відіграли видатну роль в

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

економічної інтеграції та прискореному використанні інновацій. Сьогодні у світі існує близько двох тисяч вільних економічних зон. 11 СЕЗ і 72 ТПР розташовані на території України.

За весь період функціонування СЕЗ і ТПР очікувалося досягти таких показників: залучення інвестицій — понад 17,1 млрд. дол. (фактично – 2,1 млрд., або 12,2% від запланованого); створення нових та збереження існуючих робочих місць – 387,4 тис. (фактично – 137,7 тис. або 35,5% від запланованого). Загалом обсяг використаних суб'єктами спецрежимів внутрішніх та зовнішніх інвестицій становив 9,8 млрд. гривень при розмірі наданих податкових пільг у 8,4 млрд. гривень.

Найбільше інвестицій залучено у Донбас – 53,7% від загального обсягу. Лише чверть з них – іноземні. Решта пов'язані з реінвестуванням прибутку вітчизняними підприємствами. При цьому більшість проектів припадає на традиційні для України галузі – металургію, будівництво, вугільну промисловість. Крім того, вільні економічні зони часто використовувалися для реалізації сумнівних схем імпорту (наприклад, м'яса).

У період 2000-2004 років зростання інвестицій випереджало зростання ВВП у середньому в 2,5 рази. В 2005 році, зі скасуванням СЕЗ, це співвідношення знизилося до 0,7.

Зафіксовано загальну позитивну динаміку інтегрованої питомої ваги розвитку СЕЗ у комплексі загальнонаціональної економіки. За період з 1994 по 2003 роки вона збільшилася з 1,9 до 7,31%. Середні значення для регіонів, у яких розміщені СЕЗ, за 1999-2002 роки зросло з 5,98 до 9,81%. У лідери вийшли Закарпатська, Донецька, Львівська області, АР Крим та Київ. Тут будуть доречними узагальнюючі висновки.

1. Законодавча база діяльності СЕЗ, ТПР, технопарків потребує впорядкування й вдосконалення.

Аналіз нормативно-правових актів про спеціальні (вільні) економічні зони показує, що велика частина положень законодавства дублюється, разом з цим є такі, що суперечать одне одному. Наприклад, питання управління в спеціальних (вільних) економічних зонах регулюється законодавчими актами про конкретні спеціальні (вільні) економічні зони не ідентично і при цьому, часто, норми Законів і Указів Президента не збігаються з Законом «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Так, Ради з питань спеціальних (вільних) економічних зон створюються на основі законодавчих актів про конкретну спеціальну (вільну) економічну зону, але при цьому не передбачені Законом «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Норми права, що передбачають пільгові режими також відрізняються в різних спеціальних (вільних) економічних зонах, що створює спірну ситуацію і породжує конфліктні ситуації. Для усунення всіх вищенаведених проблем необхідно уніфікувати норми права про спеціальні (вільні) економічні зони. Тому чинне законодавство вимагає внесення низки доповнень, а саме не обійдуть визначити термін дії спеціального режиму господарювання, загальні органи управління, які створюються у всіх спеціальних (вільних) економічних зонах і їх повноваженнях, а також вказати конкретні пільги, які надаються суб'єктам господарювання залежно від виду спеціальної (вільної) економічної зони і умов надання пільгових режимів.

2. Політика держави щодо «зон» має бути стабільною, передбачуваною і послідовною.

Водночас до світової практики, спеціальні економічні зони — це території зі спеціальними митними або податковими умовами, що стимулюють імпорт комплектуючих та експорт готової високотехнологічної(!) продукції. Однак наші СЕЗи не залучали іноземних інвестицій під високотехнологічне виробництво. Лише третина інвестицій у СЕЗ і ТПР станом на 1 січня 2005 року були іноземними.

Низька активність іноземців пояснюється нестабільністю умов ведення бізнесу в Україні загалом і в спецзонах зокрема. Наприклад, у 1999 році було запроваджено мораторій на створення нових СЕЗ і ТПР, а пізніше – й на нові інвестпроекти в межах існуючих зон. Такі законодавчі дії унеможливають для інвесторів отримання прибутку не тільки у довгостроковій, а й у короткій перспективі. Українські СЕЗи до виробництва та експорту високотехнологічної продукції відношення фактично не мали.

Результати досліджень Ради з вивчення продуктивних сил України засвідчили, що ніяких бюджетних трансфертів на розвиток зональних утворень взагалі не здійснювалося. Насправді це не досягнення, а одна з причин низької ефективності СЕЗ. Наприклад, Китай зміг залучити інвесторів тільки після виконання величезної будівельної програми зі створення у своїх СЕЗ найсучаснішої інфраструктури: дороги, зв'язок, готелі. До 80% усіх затрат лягли на бюджет країни, а іноземні інвестиції прийшли у ВЕЗ після створення необхідних для ведення бізнесу умов. А Україна по суті, кинула СЕЗи напризволяще, не здійснивши відповідного контролю за реалізацією проектів.

Лише у 3% проектах, які реалізовувалися у СЕЗ та на ТПР, було виконано всі інвестиційні зобов'язання. Навіть такі обсяги виконання проектів у СЕЗ та на ТПР дали відчутний позитивний ефект для економіки України та окремих регіонів. А якби були виконані всі? А якби не було відкритих залякувань про перспективи зон? А якби держава долучилася до СЕЗ із інфраструктурним розвитком, як це зробив Китай?

3. Діяльність «зон» має підлягати постійному, жорсткому контролю і моніторингу.

До функціонування СЕЗ і ТПР треба підійти виважено, з урахуванням ефективності реалізації конкретних інвестиційних проектів. За підсумками попереднього періоду зафіксовано значну нерівномірність результатів між окремими СЕЗ і ТПР. Так, у СЕЗ «Порт Крим» залучено інвестицій на рівні 0,2% від очікуваного та організовано робочих місць 0,3% від очікуваного; у СЕЗ «Донецьк» – 1,2 і 3,2% відповідно; у ТПР м. Шостка – 0,7 і 24,8% відповідно; у ТПР Луганської області – 2,9 і 23,2% відповідно. Водночас, наприклад, для СЕЗ «Яворів» ці показники становлять 23,7 і 102,4% відповідно; для СЕЗ «Порто-франко» – 24,8 і 160,4%; для ТПР Волинської області – 55,9 і 45,2% від запланованого.

Оптимально поєднати контролюючу і стимулюючу роль держави в економіці можна через запровадження промислових парків, які будуть організовані не за територіальним, а за функціональним принципом і в частині реалізації інвестиційних проектів діятимуть аналогічно технопаркам. Метою діяльності промпарків має стати модернізація існуючих та створення нових виробництв. Стимулюючим механізмом у рамках промислових парків є надання пільг не територіям, а під реалізацію конкретних проектів. Це зробить діяльність промпарків водночас ефективною і прозорою та доступною для державного контролю і незалежного аудиту на будь-якій стадії.

4. Важливою (нерідко – головною) умовою створення спеціальних (вільних) економічних зон є вибір і визначення оптимального набору пільг і стимулів. У світовій практиці на сьогоднішній день сформувався такі основні групи пільг і стимулів:

1) зовнішньоторговельні, знижуючі або відмінюючі експортно-імпорتنі мита і проведення зовнішньоторговельних операцій, що спрощують порядок;

2) фінансові (зниження орендної плати на землю і використання виробничих потужностей; встановлення пільгових цін на комунальні послуги; надання субсидій);

3) фіскальні (зниження або відміна податків на прибуток, ренту, нерухомість);

4) адміністративні пільги (пом'якшення прикордонного режиму для іноземних громадян; спрощення реєстрації спільних підприємств; надання різних послуг).

Перші три групи пільг набули поширення в діючому законодавстві України, а четверта група на сьогоднішній день належним чином не врегульована законодавством, хоча досвід зарубіжних країн, де успішно функціонують спеціальні (вільні) економічні зони, показує, що адміністративні пільги мають важливе значення і сприяють залученню інвесторів. Наприклад, в підприємницьких зонах США, окрім чисто фінансових пільг, діють також пільги і нефінансового змісту, зокрема, спрощена структура ведення документації.

5. Загальне правило створення спеціальних (вільних) економічних зон, а саме положення відповідно до якого спеціальна (вільна) економічна зона створюється шляхом прийняття окремого закону. Зазначений підхід має як позитивні риси так і недоліки. Наприклад, в Казахстані – достатньо рішення Уряду (Закон «Про вільні економічні зони в Казахській РСР» від 30 листопада 1990 р.). У Польщі – згідно із законом «Про спеціальні економічні зони» Рада Міністрів може заснувати спеціальні економічні зони своєю постановою. У Росії – створення СЕЗ здійснюється рішеннями Президента або Уряду Росії, що значно спрощує їх створення. Недоліком такого підходу є те, що виконавчій владі надаються фактично безмежні повноваження в питаннях створення СЕЗ.

6. ст. 403 Господарського кодексу України передбачає наступні функціональні типи: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристично-рекреаційні, страхові, банківські

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

тощо. На нашу думку наведена класифікація повинна дістати подальшого розвитку, а саме повинні бути встановлені особливості порядку створення і ліквідації та механізму функціонування таких спеціальних (вільних) економічних зон на території України, як туристично-рекреаційні, страхові, банківські.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ ТА ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЙОГО СТРАТЕГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Корж М. В., к.э.н., доцент, Донбасская государственная машиностроительная академия (г.Краматорск), докторант ІЭП НАН України

Постановка проблеми. Сучасна світогосподарська система перебуває на етапі стрімкого розвитку глобалізаційних і інтеграційних процесів, що і є основним напрямком нової парадигми міжнародних економічних відносин. Отже, будь-яка держава, що прагне до економічного зростання, підвищення рейтингу на світовому рівні й намагається зайняти конкурентоспроможне місце на світовому ринку, не має права ігнорувати регіоналізаційні процеси, що відбуваються, й повинна визначитися з основним курсом економічного розвитку згідно з програмами міжнародної інтеграції й глобалізації економіки. Однак економіко-політичне положення багатьох країн в умовах глибокої економічної кризи сьогодні вимагає розробки й впровадження серйозних програм виходу зі сформованої ситуації, у складі яких одне із провідних місць відведено розвитку маркетингової системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи сучасної теорії міжнародного маркетингу й принципи формування її в самостійну наукову течію були сформовані такими відомими закордонними вченими, як С. Маджаро, Ф. Бредлі, С. Джейн, У. Кесган, Ф. Катеора, С. Паливода, А. Самлі, В. Терпетра, М. Чинкота, Ф. Котлер, Е. Барлоу, Р. Барнет, Р. Бузелл, Р. Вернер, С. Гошал, С. Кеусгіл, Р. Крамер, Х. Анн і їхніми послідовниками.

Міжнародному маркетингу присвячена не така велика кількість робіт, як внутрішньому, тому що, за словами О. Азарян, «основні форми й методи практичного застосування маркетингу на підприємствах, характерні для всіх його моделей, можуть рівною мірою бути використані в маркетингу як усередині країни, так і на зовнішніх ринках» [1, 18]. Хоча при більш детальному розгляді зрозуміло, що він є більш ускладненим і має потребу в специфічних підходах як у сфері розробки продукції, так і в сфері її доведення до споживача.

Значний внесок у розвиток концепції міжнародного маркетингу й удосконалювання його стратегій та принципів внесли українські й російські вчені-економісти, маркетологи А. Старостіна, А. Мазаракі, О. Азарян, В. Новицький, С. Савельєв, П. Черномаз, О. Канищенко, Т. Циганкова, С. Пахомов, Г. Абрамшвілі, Н. Моїсєєва, Г. Багієв, В. Алексунін, В. Тарасевич, Д. Беклешов, П. Зав'ялов, Д. Демидов, С. Барсукова, А. Воробйова, І. Герчикова й інші не менш знамениті автори.

Головною метою статті є дослідження існуючих підходів до формування визначення сучасного поняття міжнародного маркетингу та удосконалення на цієї основі поняття стратегії маркетингу з урахуванням особливостей сучасного розвитку світо господарської системи в умовах глобалізації.

Результати. У своєму розвитку міжнародний маркетинг пройшов кілька послідовних етапів: емпірично-інтуїтивний, етап порівняльного маркетингу, формування наукової концепції міжнародного маркетингу й розвиток концепції міжнародного маркетингу [2, 15–25; 3, 131].

Першими до визначення місця в науковому світі поняття «міжнародний маркетинг» і виділення його в самостійний науковий напрямок підійшли закордонні маркетологи-дослідники. При великому різноманітті визначень загального маркетингу (що було докладно проаналізоване вище) довгий час спостерігалася якась невизначеність у термінології міжнародного маркетингу, й на перших етапах його формування й розвитку більшість дослідників, уникаючи конкретизації його визначення, зупинялися на аналізі зовнішньоекономічної сфери й діяльності міжнародних компаній. До їхнього числа належать Р. Крамер, який формулює в 1977 році визначення даного напрямку в маркетинговій діяльності, роблячи при цьому акцент на експортному або міжнародному різновиді підприємницької діяльності [4]; В. Терпетра й М. Цинкотта, які (в 1987 і 1993 роках відповідно) зводять міжнародний маркетинг до маркетингової активності за межами країни; Г. Стар, який в 1993 році представляє його у вигляді сукупності різних дій підприємств по одержанню прибутку в різних країнах [5].

Дуже лаконічно, але при цьому досить узагальнено, не розкриваючи основної особливості даного напрямку в маркетингу й зводячи його до сфери міжнародної діяльності, дотримуючись позиції прихильників другого етапу розвитку міжнародного маркетингу (порівняльний маркетинг), дають визначення Дж. Еванс і Б. Берман: «Міжнародний маркетинг – це маркетинг товарів і послуг за межами країни, де знаходиться організація» [6, 310]. Однак представляючи «міжнародний маркетинг» у такому ракурсі, існує великий ризик несприйняття його в якості самостійної наукової течії, тому що інструментарій внутрішнього й загального маркетингу з певною поправкою на традиції й особливості кожного окремого ринку якої-небудь держави може бути досить ефективний без будь-яких виправлень, а тим більше формування нових наукових течій.

П. Аулах і М. Ротабе в 1994 році в журналі «Міжнародний маркетинг», підводячи підсумки історично сформованого періоду теоретико-методологічного розвитку даного напрямку в маркетингу в 1980–1990 рр., відзначають: «... дослідження міжнародного маркетингу далеко просуваються за останнє десятиліття й заслужило визнання як незалежна дисципліна, що підтверджується великою кількістю статей, опублікованих у загальних і спеціальних журналах, а також глибиною теоретичного пророблення. Але ... обрії міжнародного маркетингу будуть продовжувати розширюватися в майбутньому, тому будуть виникати все більші перешкоди, які ця дисципліна повинна переборювати, щоб іти в ногу із цими виникаючими можливостями й викликами часу» [7, 25]. З даного висловлювання можна зробити висновок, що міжнародний маркетинг, будучи синтезом певної групи дисциплін і наукових течій, а саме зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної економіки, загального маркетингу, трансформується в самостійну систему, при цьому розвивається в унісон їм і відслідковує у своєму механізмі будь-які зміни в цих напрямках.

Але у своєму розвитку міжнародний маркетинг здійснював не тільки рух уперед, і окремі групи дослідників зводили саме поняття міжнародного маркетингу до вузької реалізації певної функції загального маркетингу. Так, наприклад, група російських економістів стверджує, що «міжнародний маркетинг передбачає просування товарів і послуг на міжнародні ринки або безпосередньо в країну споживача товарів і послуг, який може бути або посередником, або кінцевим споживачем» [8, 267]. При такому формулюванні автори не тільки не просуваються в розвитку даного поняття, а навпаки, повернулися у минуле, а саме до джерел формування загального маркетингу й зосередили його сутність на виконанні збутової функції. У свою чергу А. Ванова говорить, що міжнародний маркетинг – це не що інше, як: «міжнародна діяльність і пошук людей, які вільно володіють тією або іншою іноземною мовою, мають бажання їздити у відрядження й (або) жити й працювати за кордоном» [9, 25]. При завзятому настоюванні на позитивності порівняльної теорії в еволюції міжнародного маркетингу й зведенні всієї його суті до міжнародної діяльності ще й робиться акцент на першорядності кадрового питання. Таким чином, ефективність залежить тільки від людського фактору, і мотиваційна теорія лежить в основі всієї системи й наукової методології. Окрема група вчених притримується думки, що міжнародний маркетинг являє собою систему: «планування, реалізації, контролю й аналізу заходів щодо впливу на ринкове середовище й пристосування його до умов підприємства, яке здійснює діяльність більше, ніж в одній країні» [10, 470]. Вони розглядають більший спектр маркетингових функцій, ніж попередні автори, але ще далекі від формування самостійної концепції міжнародного маркетингу й представляють його як різновид національного його аспекту.

Опонуючи підходу до вивчення міжнародного маркетингу з асоціативної й порівняльної позиції, створюваному в такий спосіб відповідному стереотипу подання його як різновиду міжнародної діяльності, Т. Данько наполягає на тому, що такий підхід ефективний